

УДК 378.018.8:376-056.264-051]:001.895

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Черніченко Людмила, викладач кафедри спеціальної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-8455-8869

E-mail: lydachernichenko@meta.ua

У статті розглядається та теоретично обґрунтовується характеристика моделі підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти. Описано методологічно-цільовий (мета, підходи, принципи), змістово-процесуальний (суб'єкти, етапи, зміст, форми, методи), оцінно-результативний (критерії, рівні) блоки готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти. Охарактеризовано апробацію моделі, яка здійснювалася через реалізацію педагогічних умов підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Ключові слова: готовність, логопед, компоненти готовності, інновації, інклюзія, інклюзивна освіта, інноваційна діяльність, дошкільна освіта, модель підготовки логопедів, методологічно-цільовий, оцінно-результативний, нововведення, інноваційний клімат, рівні готовності.

MODEL FOR PREPARING FUTURE SPEECH THERAPIST FOR INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE PRESCHOOL EDUCATION

Chernichenko Liudmyla, Lecturer at the Department of Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-8455-8869

Email: lydachernichenko@meta.ua

The article describes the theoretical study of the future speech therapists' essence readiness for innovative activity in the conditions of inclusive pre-school education. The results of the ascertaining stage of the experiment showed that the problem of preparing future speech therapists for this type of activity requires serious development in pedagogical science and school. We have considered and theoretically substantiated the characterization of a model for preparing future speech therapists for innovative activities in the context of inclusive pre-school education. Described methodological-target (purpose, approaches, principles), substantive-procedural (subjects, stages, content, forms, methods), evaluation-effective (criteria, levels) blocks of future speech therapists' readiness for innovative activity in the conditions of inclusive preschool education. The model, which was implemented through the application of pedagogical conditions for the preparation of future speech therapists for innovative activity in the conditions of inclusive pre-school education, was characterized.

We have also described the use of different forms and methods of teaching, both traditional and innovative, among them: research methods, methods of creative tasks implementation, case study method, creative teaching methods ("brainstorming", heuristics, synectics), project method, business,

role-playing, interactive games, essays on inclusive education topics, etc.; using information technologies in the educational process, creative works, etc.

Keywords: *readiness, speech therapist, components of readiness, innovation, inclusion, inclusive education, innovative activity, preschool education, model of training speech therapists, methodological-targeted, evaluative-effective, innovation, innovative climate, levels of readiness.*

Забезпечення суспільства висококваліфікованими фахівцями безпосередньо залежить від якості освіти. Модернізація сучасної системи освіти диктує необхідність підвищення ефективності та якості підготовки фахівців. А для ефективності та якості підготовки логопеда до інноваційної діяльності необхідно не лише володіння знаннями корекційної інноватики, але й готовність фахівця до зазначеного виду діяльності.

Сучасний стан спеціальної освіти характеризується певними змінами і реформами. Зокрема, удосконалюється зміст освіти, впроваджуються нові інноваційні форми розвитку дітей із особливими потребами, розробляються нові психолого-педагогічні засоби корекції й компенсації недоліків фонетико-фонематичних, граматичних процесів, властиві дітям даної категорії. Особливого значення набуває визначення осіб із особливими потребами як рівноправних членів суспільства.

Проблемі моделювання об'єктів і явищ педагогічної дійсності присвячено досить велику кількість досліджень А. Аношкін, М. Арстанов, А. Новиков, [1, с. 65, 2, с. 146]. В останні роки моделювання знаходить широке поширення в різних галузях науки і практики. Про це свідчить безліч робіт, присвячених проблемам моделювання, можливостям застосування моделей в окремих науках (Ю. Бабанський, А. Беляєва, В. Беспалько та ін.).

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування моделі підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

В Україні кожного дня збільшується чисельність дітей з особливими потребами, які мають вади мовлення, деякі з них наділені психоневрологічними, соматичними проблемами, схильністю до девіантної поведінки або комбінованих порушень розвитку. Насамперед це діти із заїканням; ринолаліки; дизартрики; діти, які мають порушення рухо-моторної сфери: дрібною та артикуляційною моторики. Через ці ускладнення діти-логопеди мають суттєві труднощі в засвоєнні навчальних програм, в оволодінні навчальною лексикою та сприяють формуванню у дітей негативного ставлення до навчання, що перешкоджає процесу соціальної адаптації та гармонійного розвитку [6].

Вищеозначені проблеми свідчать про необхідність підготовки логопеда, як об'єкта психолого-педагогічного супроводу в інклюзивному закладі дошкільної освіти, орієнтованому на спеціальне виховання, навчання та соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами.

Виховання, навчання та корекційно-логопедична робота з такими дітьми потребує від логопеда інноваційного підходу, підготовки інноваційних технологій та методик. Адже інклюзивне навчання – спільне навчання всіх дітей, незалежно від їхніх емоційних, інтелектуальних, фізичних, соціальних, мовленнєвих чи інших особливостей. Інклюзивний заклад дошкільної освіти адаптує навчальні програми та плани, методи та форми навчання, створює безбар'єрне фізичне середовище, залучає до співпраці батьків та фахівців відповідно до різних освітніх потреб дітей [5, с. 58–59].

Проведене нами теоретичне дослідження сутності поняття готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти, результати констатувального етапу експерименту показали, що проблема підготовки

майбутніх логопедів до означеного виду діяльності потребує серйозної розробки в педагогічній науці та впровадження результатів наукового пошуку в педагогічний процес вищої школи.

Важливим засобом організації і вдосконалення процесу підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти є розробка моделі цього процесу. У методології науки модель характеризують як аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагменту природної або соціальної реальності, яка служить для зберігання і розширення знань про оригінал, його властивості і структуру, для перетворення та управління ним.

Моделювання педагогічного процесу є однією з найважливіших складових сучасної педагогіки і психології, так як зростає значимість проектування та впровадження нових інноваційних технологій, відповідних передовим теоретичним ідеям інклюзивної освіти.

На основі отриманих даних про сутність і структуру готовності студентів до інноваційної діяльності, діагностики її рівнів під час констатувального етапу експерименту, нами була розроблена модель підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти, яка спрямована на формування компонентів готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти та виконання основних функцій логопеда. У моделі виділяємо такі структурні компоненти:

- методологічно-цільовий (мета, завдання, підходи, принципи);
- змістово-процесуальний (основні напрямки діяльності, етапи, форми, методи);
- оцінно-результативний (критерії, рівні, результат).

Обов'язковим елементом моделі є системоутворюючі зв'язки, які сприяють взаємодії елементів і утворення єдиного цілого.

Метою створення моделі є підготовка сучасного компетентного логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти, здатного адаптувати свої вміння до кожної дитини, готового до вивчення, узагальнення, інтерпретації, впровадження інноваційного досвіду і створення власної інноваційної продукції, використовувати сучасні розробки в науці і техніці для ефективної побудови процесу навчання.

Досягнення означеної мети відбувається на основі вирішення наступних завдань:

- вироблення позитивного мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності та набуття досвіду інноваційної діяльності на основі системи знань і досвіду пізнавальної діяльності, необхідних для її здійснення;
- набуття досвіду практичної діяльності та спілкування в умовах інклюзивної дошкільної освіти шляхом оптимального поєднання репродуктивних і активних методів навчання;
- набуття здатності аналізу власної навчальної та професійної діяльності та потреби в професійному та особистісному зростанні та підвищенні рівня своєї компетентності;
- розвиток і застосування сформованих ключових компетентностей в практичній діяльності [4].

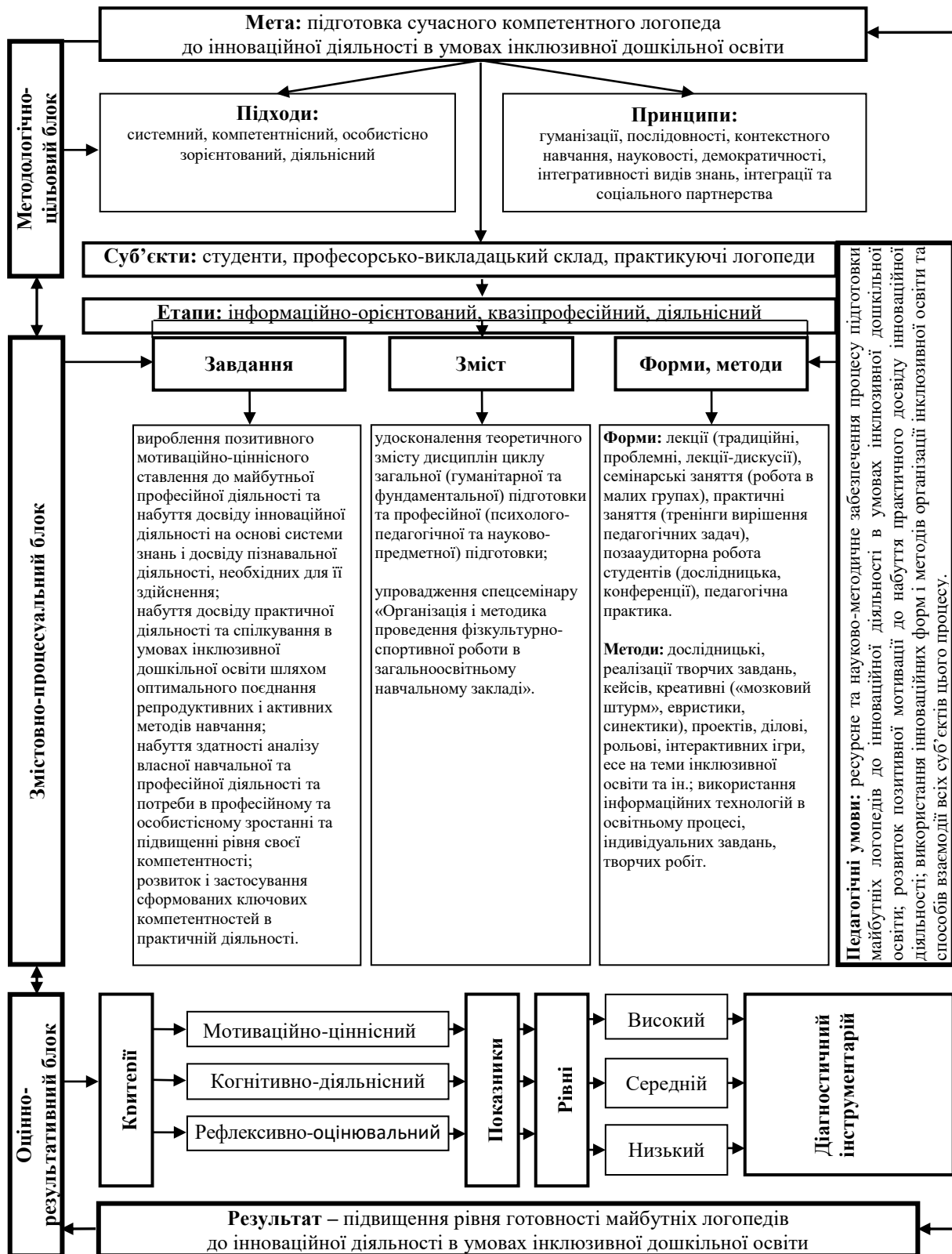

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Теоретичною та методологічною основою для розробки моделі підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти стало використання системного, компетентнісного, особистісно-зорієнтованого та діяльнісного підходів, тому що вони найбільш відповідають цілям та завданням дослідження.

Згідно з рекомендаціями Болонського процесу [3] і розробкою Державного галузевого стандарту «Спеціальна освіта» професійна підготовка логопедів базується на:

- 1) системному підході;
- 2) компетентнісному підході;
- 3) особистісно-орієнтованому підході;
- 4) діяльнісному підході.

Спираючись на основні методологічні підходи опис процесу організації системності підготовки логопеда потребує опису провідних принципів (Г. Сковорода, А. Сманцер, В. Сухомлинський, І. Якіманська та ін.).

Розроблена нами модель підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти може бути реалізована на практиці при застосуванні педагогічних *принципів*:

– *гуманізації* та реалізації прав людини (цінність кожної особистості, рівність прав та можливостей), що визначає врахування різних факторів соціально-економічного розвитку суспільства, що впливають на структуру і зміст професійної підготовки педагога, в цілому, та становлення системи професійної підготовки майбутнього логопеда;

– *демократичності* професійної підготовки майбутніх логопедів полягає у створенні рівних, найбільш сприятливих для кожного студента, можливостей для засвоєння змісту навчальних дисциплін та прояву інноваційності та відкриття широких можливостей для його самореалізації;

– *наступності* у розробленні змісту підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти передбачає зв'язок змісту між базовою і варіативною частиною професійної освіти;

– *особистісної зорієнтованості* професійної підготовки майбутніх логопедів, як системи розвитку їхньої індивідуальності, функціональна грамотність; професійна універсальність та гнучкість; відповідальність, дисциплінованість, інноваційність, акуратність, прихильність до праці; підготовленість до невідомого майбутнього; вміння пристосовуватися до змін;

– *науковості* обумовлює розробку теоретико-методологічних основ професійної підготовки логопедів до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби з ризиком виникнення порушень мовлення, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів впровадження організаційної моделі освіти;

– *інтегративності видів знань* зумовлює врахування знань про професійну підготовку майбутніх логопедів, що передбачає загальнонаукові та частково специфічні аспекти;

– *урахування когнітивних стилів* студентів передбачає опору на їх пізнавальний інтерес, спільний творчий пошук студентів і педагога, активізацію учасників навчального процесу й реалізацію процесу розвитку професійної індивідуальності суб'єктів;

- *контекстного навчання*, що уможливлює зв'язок і наступність професійної підготовки із професійно-педагогічною діяльністю, життям та педагогічною практикою;
- *міжвідомчої інтеграції та соціального партнерства*, що сприяє координації дій різних відомств, соціальних інститутів, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції осіб з порушеннями мовлення.

Отже, описавши принципи підготовки логопедів постала необхідність окреслити шляхи вдосконалення системи підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Тому у розробленій моделі виділяємо такі компоненти, як: суб'єкти освітнього процесу (студенти і професорсько-викладацький склад, практикуючі логопеди), взаємодія яких здійснюється в рамках педагогічної системи освітньої діяльності, яка включає зміст підготовки фахівців, дидактичні процеси, форми організації навчання, позааудиторну роботу.

Змістово-процесуальний блок моделі включає зміст та завдання підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти та форми і методи забезпечення ефективного його здійснення.

Зміст навчання в розробленій нами моделі має передбачати засвоєння інноваційної діяльності в таких напрямках:

- вивчення передового педагогічного досвіду (новаторський і дослідний);
- вивчення результатів впровадження в практичну педагогічну діяльність досягнень психолого-педагогічної науки;
- вивчення передового педагогічного досвіду в регіональному інноваційному просторі.

Зміст підготовки майбутніх логопедів спрямовується на оволодіння:

- основних понять і термінів інноватики (нововведення, інновація, інноваційний режим, інноваційний клімат і т.п.);
- спеціальних знань;
- досвіду здійснення способів інноваційної діяльності;
- досвіду творчої діяльності зі створення нововведення;
- досвіду емоційно-ціннісного та особистісно-орієнтованого підходу до інноваційної діяльності.

Відповідно до освітньо-професійної програми першого рівня вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. Спеціальна освіта (логопедія) випускник оволодіває інтегральною, загальною та фаховою компетентностями та поглибленими теоретичними та практичними знаннями, гнучкими уміннями і сталими професійними навичками зі спеціальності 012 Дошкільна освіта та спеціалізації «Логопедія».

Тому змістовний компонент моделі включає теоретичні основи дисциплін циклу загальної (гуманітарної та фундаментальної) підготовки та професійної (психолого-педагогічної та науково-предметної) підготовки. Змістовний компонент системи визначається навчальним планом, навчальною програмою та навчальними посібниками з дисциплін. Зміст навчання спрямовується на те, що здобувач вищої освіти набуває здатності встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами; організовувати роботу з батьками та іншими суб'єктами освітнього

процесу; планувати освітньо-виховну роботу з урахуванням вікових і індивідуальних можливостей дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими потребами та складати прогнози щодо її ефективності.

Процесуальний блок моделі включає використання методів, засобів і форм навчання, які спрямовані на підготовку майбутнього логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти, яку ми визначаємо як сукупність знань і уявлень про особливості дітей з обмеженими можливостями здоров'я, володіння інноваційними технологіями, способами і прийомами роботи з цими дітьми в умовах інклюзивної освіти, а також сформованість певних особистісних якостей, що забезпечують стійку мотивацію до означеної діяльності.

Цілеспрямована підготовка майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти здійснюється за допомогою доповнення циклу психолого-педагогічних дисциплін у навчальних планах спеціальності «Дошкільна освіта», використання різних форм і методів навчання як традиційних, так і інноваційних, серед них: дослідницькі методи, методи реалізації творчих завдань, метод кейсів, креативні методи навчання («мозковий штурм», евристики, синектики), метод проєктів, ділові, рольові, інтерактивних ігри, есе на теми інклюзивної освіти та ін.; використанням інформаційних технологій в освітньому процесі, творчих робіт та ін.

Для реалізації мети нашого дослідження нами передбачається використання наступних форм навчання: лекції (традиційні, проблемні, лекції-дискусії), семінарські заняття (робота в малих групах), практичні заняття (тренінги вирішення педагогічних задач), позааудиторна робота студентів (дослідні роботи, конференції тощо), педагогічна практика.

Процес підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти передбачає такі етапи:

- Інформаційно-орієнтовний – формування ключових компетентностей (мотиваційної, когнітивної, рефлексивної);
- Квазіпрофесійний етап – формування операційних компетентностей (діагностичної, прогностичної, комунікативної, технологічної, корекційної, дослідницької);
- Діяльнісний – розвиток і застосування сформованих компетентностей у практичній діяльності студентів.

Завершальним у моделі є *оцінно-результативний блок*, який включає критерії та рівні готовності майбутнього логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти та результат.

В якості критеріїв нами виділені: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний. Серед рівнів – високий (інноваційний), середній (пошуковий) і низький (адаптивний).

Результатом реалізації означеної моделі є підвищення рівня готовності майбутнього логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Отже, нами розроблена модель підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти, яка складається із методологічно-цільового, змістово-процесуального, оцінно-результативного блоків. Методологічно-цільовий включає: мету, підходи, принципи; змістово-процесуальний охоплює:

суб'єктів, етапи, зміст, форми, методи; оцінно-результативний блок включає критерії, рівні готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти та відповідний результат. Апробація моделі здійснювалася через реалізацію педагогічних умов підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Надалі плануємо детально охарактеризувати кожен компонент моделі професійної підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аношкін, А. П. Основи моделювання в освіті: навч. посіб. Омськ, 1988. 144 с.
2. Арстанов М. Ж., Підкасістий П. І., Хайдаров Ж. Проблемно-модельне навчання: питання теорії і технології. Алма-Ата, 1980. 226 с.
3. Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д. та ін. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2004. 384 с.
4. Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 17–18 квіт. 1996 р.) Київ, 1996. Ч. 1: Нова парадигма вищої освіти. 112 с.
5. Колупасва Л. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ, 2009. 272 с.
6. Психолого-педагогическое консультирование и сопровождение развития ребёнка: пособие для учителя-дефектолога / под ред. Л. М. Шипицыной. Москва: ВЛАДОС, 2003. 528 с.

REFERENCES

1. Anoshkin, A. P. (1988). *Osnovy modeliuvannia v osviti*. Omsk: OmHPU [in Russian].
2. Arstanov, M. Zh. (1980). *Problemno-modelne navchannia: pytannia teorii i tekhnolohii*. Alma-Ata [in Russian].
3. Stepko, M. F., Boliubash, Ya. Ya., Shynkaruk, V. D. et al. (2004). *Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyi protses*. V. H. Kremenia (Ed.). Ternopil: Navch. knyha – Bohdan [in Ukrainian].
4. *Vyshcha osvita v Ukraini: realii, tendentsii, perspektyvy rozvytku* (1996). *Proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Kyiv, Ch. 1: Nova paradyhma vyshchoi osvity [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, L. A. (2009). *Inkliuzyvna osvita: realii ta perspektyvy*. Kyiv: Sammit – Knyha [in Ukrainian].
6. Shipitsynoy, L. M. (2003). *Psihologo-pedagogicheskoe konsultirovanie i soprovozhdenie razvitiya rebYonka*. Moskva: VLADOS, 432–433 [in Russian].